

3

ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ:
Свеска 3 КЊИЖЕВНОСТ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
КЊИЖЕВНОСТ
Свеска 3

Thematic Collection of Papers
of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LITERATURE
Volume 3

Международный тематический сборник
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА,
ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЛИТЕРАТУРА
Выпуск 3

Косовска Митровица, 2025

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ / UNIVERSITY OF PRIŠTINA /
УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ / FACULTY OF PHILOSOPHY /
ФИЛОСОФСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
КЊИЖЕВНОСТ
Свеска 3

Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LITERATURE
Volume 3

Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЛИТЕРАТУРА
Выпуск 3

Косовска Митровица / Kosovska Mitrovica / Косовска-Митровица

2025

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ

КЊИЖЕВНОСТ: Свеска 3
LITERATURE: Volume 3
ЛИТЕРАТУРА: Выпуск 3

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици

За издавача

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредници Тематској зборника међународној значаја

Проф. др Игор Ђурић

Проф. др Александра Костић Тмушић

Проф. др Драгана Станојевић

Проф. др Снежана Зечевић

Уредници свеске

Проф. др Небојша Лазић

Проф. др Слађана Алексић

Проф. др Ана Андрејевић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Златко Павловић, Филозофски факултет Пале Универзитета у
Источном Сарајеву

Проф. др Славко Петаковић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције

Проф. др Снежана Зечевић
Милица Марјановић, асистент
Јелена Јовановић, асистент

Лектура и коректура

Др Душан Стефановић, лектор (српски)
Нина Миљковић, асистент (енглески)
Сузана Стојковић, виши лектор (руски)
Јелена Јовановић, асистент (руски)

Дизајн корица

Сања Станковић

На корицама

Слика Надежде Петровић „Косовски божури – Грачаница” (1913)
Народни музеј у Београду (инв. бр. 476)

Слој

Јасмина Живковић

Тираж

300

Штампа

Graficolor, Краљево

ISBN 978-86-6349-213-4

Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици Одлуком бр. 1506 од 7. 10. 2025. прихватило је позитивне рецензије овог Тематског зборника међународног значаја и одобрило његово штампање.

Ово истраживање у оквиру Тематског зборника међународног значаја подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

Чланци се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународно* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Радови објављени у овом зборнику се не хонораришу. Оцене изнете у чланцима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

Садржај

КЊИЖЕВНОСТ

- 9   Алексић Милан
      Основе идентитета народа у Андрићевом
      роману *На Дрини ћуприја*
- 23   Алексић Слађана
      Милан Кашанин и духовна историја књижевности
- 39   Andrejević Ana, Milosavljević Marija
      Satirical Deconstruction of Irish Identity
      in Swift's Essay *A Modest Proposal*
- 57   Гојковић Наташа
      Природне катастрофе као рефлексја
      идентитетских вртлога у роману *Кише долазе*
      Луиса Бромфилда
- 77   Градиншћак Луна
      Национални идентитет унутар поетског чина
      у збирци песама *Храм тишине* Марије
      Јефтимијевић Михајловић
- 91   Jakovljević Mladen, Đorović Miljana
      Mythological Inheritance and Irish Identity in Ian
      McDonald's *King of Morning, Queen of Day*
- 107   Јевтић Јелена
      Мушки принцип у приповеткама
      Григорија Божовића од јунака-жртве
      до антијунака

- 119 Јекић Сара
Култура одрастања уз *Ризницу* Јована Јовановића Змаја
- 131 Јефтимијевић Михајловић Марија
„Човек не на свом месту” (Идентитетске кризе
књижевних јунака Петра Сарића)
- 147 Јонић Јелена
Хришћански аспекти у Матавуљевом приповедном делу
- 165 Копривица Марина
Сукоб личности у приповјетакама „Старица
Изергил” и „Макар Чудра” Максима Горког
- 185 Костић Тмушић Александра
Хиландар као стециште историјског и
културног идентитета српског народа
- 201 Лазић Небојша
Меморabilia и заборав: међуратна и поратна
поетика Милоша Црњанског
- 221 Лапаева Ристеска Наталња
Белградские «Гамаюновцы»: стихи и судьбы
(из истории литературы русской эмиграции
1920–1940-х гг.)
- 237 Malmenvall Simon
Jovan Vladimir of Dioclea: Aspects of Medieval Ruler
Martyrdom and Serbian Historiography
- 249 Милентијевић Тијана
Српски национални идентитет и косовско завештање
у циклусу *На Косову* Милана Ракића
- 263 Миљковић Марија
Традицијска установа побратимства/посестримства
на Косову и Метохији (чување нематеријалног
културног наслеђа)

- 289 Мумовић Ана
Национални идентитет и култ вође у
пројекцији српских афористичара
- 309 Ninčetović Nataša
Thatcherite England from a Female Perspective
in Margaret Drabble's *The Radiant Way*
- 323 Петровић Маша
Питања националног, културног, личног
и полног идентитета у *Мејхохијском сфумайу*
Душице Филиповић
- 341 Радосављевић Аница
Фигура мајке у роману *Мамац* Давида Албахарија
- 353 Станојевић Добривоје
Косово и Метохија као елементи српског идентитета
у роману *Злајно руно* Борислава Пекића
- 375 Стојковић Маријана
Пути за Дечане Светомира Арсића Басаре
- 385 Шљивић Соња
Транстекстуалност у поезији Јована Христића

Књижевнос̄т

КЊИЖЕВНОСТ

УДК: 821.163.41.09-31 Филиповић Д.
316.722(=163.41)(497.115)
323.1(=163.41)(497.115)

Маша Љ. ПЕТРОВИЋ¹

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Лепосавић (Србија)

Питања националног, културног, личног и полног идентитета у *Мејхохијском сфумају* Душице Филиповић²

Сажетак. Циљ рада јесте да се на примеру савремене књижевне продукције, попут *Мејхохијског сфумаја* Душице Филиповић, објављеног 2024. године, расветли на који начин и помоћу којих уметничких средстава се може проговорити о конституисању националног, културног, личног и полног идентитета у књижевности. Аналитичко-синтетичким приступом одабраним одломцима из дела, уз ослањање на теоријско-методолошка упоришта студија културе, имагологије и социолошких студија, показује се како ауторка, кроз изградњу идентитета главне јунакиње Ђурђе и приповедање о њеним емоцијама, у свој наратив утискује одјеке знаковите проблематизације историјских и политичких аспеката живота Срба и Српкиња у Приштини и Косовском Поморављу последњих година XX века. У светлу успостављања јунакињиног личног и женског ја посебна пажња се посвећује интерпретацији епизода из Ђурђиног породичног живота, односима са мајком и бакама, као и начину на који је ресемантизована траума очеве смрти и дединог заробљеништва у нацистичком

---

¹ masapetrovic01084@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-3446-5467>

² Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеном са Министарством науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

логору. Указује се и на значај речи, књижевности, ликовне уметности и вештине ткања и бојадисања у обликовању Ђурђиног идентитета, при чему се отварају питања због чега је Црњански јунакињин саговорник у освит немира и рата на Косову и Метохији 1999. године, како она преузима његов и идентитет његових јунака као свој, шта је заједничко њој, Мона Лизи и Симониди, да ли се нити ткања и боје вуне њених преткиња настављају у њеном постојању, битисању и уметничком стварању.

Кључне речи: идентитетска питања; живот Срба на Косову и Метохији; национални и културни идентитет; лични и полни идентитет; савремена књижевност; Душица Филиповић; *Метихијски сфумато*.

Уводна разматрања

У садашњем тренутку књижевна критика и шира јавност у књижевности и књижевним делима види могућност остваривања идентитета или одустајања од њега, његовог напуштања, модификовања или потврђивања и изградње (Милановић, 2019, стр. 29). Упориште за своју тврдњу критичари већма проналазе у становиштима теоретичара књижевности Џонатана Калера који говори о томе како се књижевност од давнина бавила питањима идентитета и како су књижевна дела „имплицитно или експлицитно давала одговоре на идентитетска питања” (Калер, 2009, стр. 127), те не треба да чуди да је и савремена литерарна продукција наставила ту праксу. Он истиче да се у ранијим епохама идентитет опризоравао као процес који почива на опажању истоветности и успостављању разлике у односу на Друге, па стога јесте очекивано да и данашња књижевност одражава релацију ми : они и показује како је на нивоу појединачне особе идентитет увек вишеслојан.

Разматрајући могућности књижевности да буде „поље појачавања, очувања или трансформације националног или сваког другог идентитета” (Милановић, 2019, стр. 29) и анализирајући саучеснички однос књижевног дела и идентитета важно је разумети на који начин се у књижевности дефинише идентитет и како је потребно третирати идентитет књижевног јунака с обзиром на помало парадоксалан спој фикционалности и документарности књижевности. За разлику од других области, у првом реду социологије и психологије, у уметности речи идентитет се, како опажа Жељко Милановић, не дефинише прецизно, него се „његова одређења крећу у општем захтеву за слеђењем одређене традиције која се у датом тренутку чини да представља црвену нит која повезује прошлост са садашњошћу и одређује трајање у будућности” (2019, стр. 29). Због тога се књижевност често доживљава

грађом на којој је могуће спровести психолошка, психоаналитичка, афективна, родна, културолошка читања и интердисциплинарна истраживања идентитета књижевног јунака. Закључци до којих оваква поучавања долазе углавном воде ка генерализацијама и апстраховању порука чија садржина казује нешто о нама самима и нашем размишљању и поступању, о тренутном или прошлом друштвеном поретку, о начину на који се односимо према некоме или нечему. Тако књижевност, захваљујући томе што „svet koji pisac gradi nije ni hir ni slučaj ni plod isključivo stvaralačkog suvereniteta, već nastaje iz kompleksa predstava kojima pisac raspolaže i kojima se služi” (Konstantinović, 1986, стр. 137), постаје сведочанство, материјални доказ у прилог тврдњама о личном, полном, културном, етничком, националном и другим идентитетима.

Чини се да је у последњим деценијама двадесетог века и оним деценијама којима је отпочело актуелно столеће, вероватно као директна последица распада Југославије и бројних етничких и међудржавних сукоба на Балканском полуострву, знатно увећана продукција књижевних остварења која, како безинтересно тако и веома циљано, проблематизују национална, али и друга идентитетска питања. За савремену српску књижевну свест и самосвест једно од централних питања постаје „питање опстанка у националном идентитету који није од јуче, нити је случајно такав какав јесте” (Хамовић, 2011), на које се очекивано наслања и потреба за тематизацијом других идентитетских дилема. Једно од таквих актуелних књижевних дела „заступника идентитета” (Милановић, 2019, стр. 317) јесте и дебитантски роман *Метјохиски сфуматјо* ауторке Душице Филиповић, објављен почетком 2024. године. Како ауторка по вокацији није писац, роман представља јединствено остварење настало од истине, у тренутку када је она преживљавала личну драму, како је то и нагласила на промоцији књиге. У том смислу унутар романа се успоставља једнакост између протагонисткиње и ауторке, што резултира повезивањем личног са колективним и националним. Стога се може тврдити да је реч о делу које „ни по садржају ни по композицији није свакидашња творевина, већ је приповедање такво да је на граници поезије и прозе” (Јефтимијевић Михајловић, 2024, стр. 468), дакле, о песми-роману, о вишеслојном остварењу које покреће знаковита проблемска питања идентитета и инсистира на вишенивоичности и комплексности њихове концепције. Уважавајући критичку оцену Марије Јефтимијевић Михајловић, која вели да је: „Душица Филиповић написала пре свега Косову књигу дубоке оданости, полазећи од оног што је нуклеус или епицентар свих трагања, па и оном најважнијем, путу ка себи – од детињства као почетка сваке личне историје, до коначног исходишта или циља свих циљева (Косова и Метохије)” (2024, стр. 478–479), освешћујуће је уочавати како је ауторка обликовала различите индивидуалне и колективне идентитете своје главне јунакиње Ђурђе и

оставила сведочанство о томе „шта смо и ко смо”, о „животу Косоваца, о коме смо тако мало могли да читамо у новинама и гледамо на телевизији” и „о српској жени на којој све почива” (Алексић, 2024).

*Деведесете године XX века и Косовка девојка
– о националном и етничком идентитету
у Метохијском сфумату*

Уколико узмемо у обзир да „identitet (kao sociološki pojam) pre svega predstavlja vezu između pojedinca i neke posebne kategorije ili grupe ljudi i da počiva na opažanju istovetnosti i istovremeno podrazumeva razlikovanje od drugih” (Jenkins, 1996, стр. 3–4) централно питање које се намеће у вези са Ђурђиним националним идентитетом јесте њена повезаност са Косовцима и Косовкама. Будући да је јунакиња родом из Западне Србије, прецизније из околине Чачка, у којем је провела своје детињство и прве младалачке године до одласка на студије у Приштину, подстицајно је у наративу опажати како се постепено стиче и обликује њен косовски идентитет. Ауторка *Метохијској сфумати* брижљиво у други план потискује чињеницу да је питање Косова део Ђурђиног идентитета искључиво због тога што је Српкиња, због тога што је повезаност са косовском земљом у идентитетском коду сваког Србина и сваке Српкиње без обзира на порекло, као и да је условљена политичком датомшћу да је „od početka devetnaestog veka kosovski mit – duboko religiozan – središnja tačka nacionalističkog diskursa i nacionalnog identiteta Srba” (Dejzings, 2005, стр. 235), већ изграђује и мотивише њену личну, аутентичну везу са косовско-метохијском земљом и њеним житељима.

Прва спона Ђурђе и Косова може се препознати у слици метохијског грожђа, које на симболичан начин везује јунакињу са људима који у Метохији живе, али и са фигуром одсутног оца, оца којег се не сећа јер је била исувише мала када се утопио. Он је семе грожђа донео као успомену на војну службу на овим просторима, не слутећи да ће оно у годинама након његове смрти постати темељ за националну и духовну изградњу личности његове јединице. Из бакине приче о грожђу, чија би се суштина могла исказати следећим фрагментом: „То је њен син а Ђурђин покојни отац Мијаило донео, причала је, неће из Метохије, ње је војску служио и ње су вина царска. Кад је унука питала где се налази та земља она би застала, зачкиљила очима увис, па изустила некако свечано и замишљено: – Не знам ти ја, дијете! Ал’ је одавлен, далеко. Горе неће, у дубоко!” (Филиповић, 2024, стр. 29), јунакиња је усвојила важне постулате о Метохији као светој српској земљи. Интересантно је да је она одређена епитетима *јорња* и *дубока*, којима се

наглашава метафизички квалитет самог локалитета. Иако је Метохија географски у односу на Чачак јужно, она је очито за ове јунакиње метафизички горе, зато што је реч о земљи на којој је душа најживља, на којој је човек у сталном контакту са Богом, на којој су остали трагови душе преминулог оца и сина. Таква религијска концептуализација овог простора сутерише да је косовски идентитет у великој мери верски идентитет (Dejzings, 2005, стр. 211) и да је религија његово знаковито мерило. Међутим, она у фокус поставља и списатељичино настојање да идентитетски наратив учини дубоко личним и окренутим ка нутрини, да за разлику од већине остварења савремене српске књижевности национални идентитет не представи као идеолошку слику која доноси рецедив прошлости или утопијску слику која инсистира на наднационалношћу (Милановић, 2019, стр. 14), већ као надстварну, животну и интимну слику.

Та јунакињина интимна повезаност са Косовом и Метохијом као важним националним и религијским симболом доживљава градацијски климакс по упису на студије српске књижевности у Приштини, када она у првом контакту са јужном српском покрајином изговара судбоносну реченицу: „И вратила сам се тамо где никад била нисам. Много година касније, схватићу да је то био повратак, без одласка” (Филиповић, 2024, стр. 14), којом апострофира тренутак препознавања себе у том простору и успоставља знак једнакости између њега и себе. Тада се у пуној мери конституише њен косовски идентитет, јер долази до повезивања и поистовећивања себе са простором којим је отац ходио, са локалитетима из бакиних прича и сопствене маште, са религијским кодексом који је ту очуван у свом изворном облику, што су процеси који, према мишљењу Џенкинса, чине основу стварања идентитета (Jenkins, 1996, стр. 3-4). Како нараторка и истиче: „Ђурђа се кретала очарана и зачуђена путем који је разасао покојни отац — од звезданог метохијског грожђа до згрожђаних звезда и најдаљих сазвежђа. Све се упињало и успињало некуд, увис. У дубоко” (Филиповић, 2024, стр. 29), откривањем свог косовског идентитета, Ђурђа зацељује унутрашњу рану проузроковану губитком оца и јача своју веру у Бога, те бива изложена снажнијим искуствима трансценденталног. Ови редови и бројни други њима слични потврђују да роман на уверљив начин истражује питање обликовања и покушаја самообликовања националног идентитета књижевног јунака као религијског, као оног који је окренут вишим метафизичким стремљењима и који му помаже да постане оно што јесте, спознајући сопствену повезаност са Творцем и откривајући наду, веру и оптимизам хришћанства.

Међутим, овај идентитет не баштини само духовне и емотивно позитивне семантичке комплексе у роману, напротив, његовим конституисањем и усложњавањем открива се и друга, тамнија страна његових особености. Идентитет Срба на Косову доводи се у везу са косовским митом и показује

се како се он деведесетих година двадесетог века реактуализује, те Срби неминовно преузимају или настављају улоге својих страдалних предака, патника и мученика (Dejzings, 2005, стр. 235). Изузетак није ни јунакиња Ђурђа, која у себи осећа да наставља борбу из 1389. године и која се идентификује са рекама које од памтивека теку Косовом и Метохијом:

„Свака моја пловидба била је са Тобом, а носиле су ме реке што теку клетим Косовом, из давних времена, оне нестале, прецртане са старих мапа: плутала сам Добролучком, што извире из Копаоника, праћакала се Соколицом, што се ниже Свињарског хана уливала у Ситницу; па истом том Ситницом и из блата, даље. Самодрежом, сама самцита. Свињарком из Девич планине. И Невољачком, и Црнолејком и Стреоцем, и Дреницом, и Сазлијом, и Гадимком, и Јањевцем и Брњичком, и Бутовком. Све оне квасе ово клето Косово, чинећи га плодним. И сузнијим него што је мајчинско око.” (Филиповић, 2024, стр. 79)

Последично измењеним политичким и друштвеним околностима, у наративу се мењају атрибути којим се квалификује јужна покрајина и указује се на проклетост овог тла, које само тугу и смрт доноси. Вековна слика борбе хришћана и муслимана, Косова као трусног тла и „područja koje je postalo poznato kao društvo rastrzano sukobima i segregacijama, u kojem Srbi i Albanci žive potpuno odvojeno, kao dva 'paralelna društva” (Dejzings, 2005, стр. 13) оживљавају у редовима *Метихијској сфумайи*, усложњавају јунакињин однос према Косову и косовском идентитету, остављајући поуздано литерарно сведочанство о друштвеним приликама у освит рата 1999. године.

Њима се демонстрира да изједначити себе са косовско-метохијском женом, те преузети њен идентитет, за Ђурђу значи прихватити изложеност насиљу и угњетавању од стране Другог, трајати упркос осећању животне угрожености и нарушене безбедности, постојано истрајавати у намери да се задржи уобичајен ритам свакодневице. Стога јунакиња живот у Приштини последњих година двадесетог века описује као опасан и застрашујући, акценгујући претеће окружење и националну и личну угроженост са којом се свакодневно суочавала. Потресне су дескрипције демонстрација у којима се тражи смрт и одобрава убиство Срба, ситуиране у ноћни приштински пејзаж, што додатно наглашава атмосферу језе и интензивира стање забринутости и страха српског живља. Ђурђа постојано контрастира спољашње претеће факторе и унутрашњу потребу да настави свој живот, да се несметано креће градским улицама, одлази на предавања и посао, да излази са пријатељима и посећује различите културне манифестације. Готово телеграфски ниже слике насиља и страдања, којима настоји да дочара узаврелу атмосферу:

„Демонстрације и сузавац. Кржаве заставе са црним орловима. Приштина букти. Косово Република, Косово Република! I morto Serbi! – виче разјарена руља. Пробијам се до Микронасеља кроз метеоре каменица, у згради се гушим од сузавца, у стану повраћам. Кад се све стиша наставићу да радим, ко да ништа није било.” (Филиповић, 2024, стр. 84)

Из наведеног одломка, али и других сродних фрагмената јасно је да такве околности у којима живе Срби на Косову и Метохији у њима буде пркос и утемељују га као основну црну личности и знак идентитетског распознавања. Тај српски пркос потакнут насиљем, надолазећим ратом и међународном интервенцијом, који уништавају хетерогено и мултикултурално Косово (Dejzings, 2005, стр. 6) контекстуализује се као продужетак косовског завета, као примена „sadržine” и „poruke” kosovskog mita koji Srbima daje nauk o njima samima, o njihovom identitetu i moralnim principima” (Dejzings, 2005, стр. 255), чиме се продубљује и легитимизује сама борба Срба за опстанак на овим просторима.

Догађаји који прете да промене идентитет Срба на Косову и Метохији захваљујући том пркосу постају гарант његовог очувања и оснажења, а Душичин наратив поткрепљује идеју да је „nasilje glavna sila koja stoji iza nastajanja i menjanja etničkog ili nacionalnog identiteta jer ili potmoraže nacionalni identitet ili tera ljude da promene ili prikriju identitet” (Dejzings, 2005, стр. 51). Иако се Косово спрема за још један ратни сукоб и Албанци чине све што је у њиховој моћи да отерају Србе из њихове средњовековне државне колевке, Срби већински не дозвољавају да, будући жртвама, изгубе из вида слику претходне егзистенције, да забораве како су ствари некада стајале и да угрозе сопствени национални и етнички идентитет. Ипак, Ђурђа не пропушта прилику да скрене пажњу да је таква артикулација осећања везаних за релацију ми : они за собом остављала дубок јаз између државне политике и пограничне праксе. Редови:

„С почетком убистава и провала у српске станове, примичу се и отимачине и киднаповања Срба. За то време, у Приштини се одржава Ректорска конференција Србије – па ти то не можеш да замислиш! – јер је претходно Влада донела одлуку о повећању броја места за студенте Универзитета у Приштини. Пази, по-ве-ћа-ње! А овамо, у Београду, то си и ти чуо, одлука Министарства просвете да се у средње школе у централној Србији не уписују избегли са Косова” (Филиповић, 2024, стр. 148),

не само да опризоравају већ помињано насиље над српским становништвом, него и упућују критичку оштрицу ка централној државној власти која Косово

третира „kolonijom којом се управља odozgo” (Dejzings, 2005, стр. 22) и која не брине о егзистенцији свог народа у јужној покрајини. Тако се нарушава типизирана представа о националном идентитету и припадности националној заједници као метафоричком сродству у којем су наглашене представе о заједничкој крви, пореклу и међусобној бризи једних за друге (Dejzings, 2005, стр. 53) и предочава ослабљена веза између центра и периферије. Овакве наративне епизоде, са израженим документарним карактером, илуструју бременитости коју косовско идентитетско одређење повлачи са собом у временима сукоба и раздора и потцртавају изазовност са којом се суочава свако ко себе препознаје делом српске косовске заједнице.

Супротстављајући позитивне и негативне аспекте косовског етничког и српског националног идентитета Душица Филиповић настојала је да у тоталитету сагледа њихову сложеност, амбивалентност и посебност, те да укаже на животне, политичке, историјске, друштвене и личне околности које утичу на њихове квалификативе. Спајајући симболичке елементе са реалистичким, готово надстварним, и вешто маневришући градацијом она је нагласила емотивну и духовну страну косовског идентитета. Доносећи причу о јунакињи Ђурђи тј. о самој себи, она је оставила литерарни траг о „судбини читавог српског народа, осуђеног да у мраку историје трага за сопственим коренима; да у том живом гробу тражи пут ка васкрсењу” (Јефтимијевић Михајловић, 2024, стр. 476). Указивањем на противречности и изазове са којима су се суочавали Срби на Косову и Метохији последњих година двадесетог века показала је како савремена књижевна мисао има снаге да покреће не тако пријатне теме и да се јасно одређује у односу на њих, чиме је потврдила квалитет свог остварења и у свој пуноћи осликала сложени и дубоко персонални косовски идентитет.

Ђокондин осмех и Симонидине очи – о културном идентитету у Метохијском сфумату

Под појмом културног идентитета углавном се подразумева „самосвест припадника једне групе, која историјски настаје и развија се у зависности од критеријума које та група успоставља у односима с другим друштвеним групама” (Стојковић, 1993, стр. 26). То значи да овај појам нужно покреће питања културне разноврсности, односно да наглашава посебност и специфичност једне друштвене групе у односу на другу, али и различитости унутар саме групе. Како културу можемо дефинисати као „збир свих вредности, схватања и сазнања која у једном друштву постоје” (Продовић Милојковић и Продовић, 2014, стр. 197) онда се у та разматрања укључује и питање разликовања вредности међу различитим културама и унутар

једне културе, питање са којим се суочава сваки појединац који одређени културни идентитет препознаје као свој. Култура као израз идентитета, историје и друштва медијум је који помаже „унутрашњем ја да пронађе свој дом у свету дељењем идентитета са заједницом, при чему се таква идентификација обично изражава са одушевљењем и као нешто мистично” (Продановић Милојковић и Продановић, 2014, стр. 189). То унутрашње ја сваког од члана једне културне заједнице гради свој идентитет на културном, верском, уметничком, хуманистичком наслеђу своје групе, а често преузимајући и културне, религијске и уметничке симболе других група. Ове процесе изградње културног идентитета појединца и уопште проблематике културног идентитета дуго низ година проучавају научници из свих сфера хуманистике, почев од антрополога и психолога, преко социолога и географа, до политиколога (Продановић Милојковић и Продановић, 2014, стр. 184), а они су и тема многих савремених књижевних остварења.

Бројни нама савремени прозни писци у својим наративима покушавају да стилизују начине на које човек оформљује свој културни идентитет, како одређене вредности и традицијско наслеђе инкорпорира у лични идентитетски оквир, те начине на које долази до процеса његове идентификације са појединачним уметничким делима, културним личностима, песмама, играма и другим вредностима једне заједнице. Посебице након Другог светског рата и све израженије глобализације која је „заострила питање културног идентитета” (Милановић, 2019, стр. 137) писци теже да у својим делима успоставе „кровни или пожељни културни идентитет” (Милановић, 2019, стр. 137) и да кроз своје јунаке проговоре о специфичним културама и њиховом односу према константној глобализацијској тежњи ка монокултурном свету. Део тог књижевног таласа, који се формирао како на светској, тако и на српској књижевној сцени, јесте и роман-песма *Мейхохијски сфумайо* Душице Филиповић. Ауторка проблематизацију културног идентитета прелама кроз животну причу о главној јунакињи Ђурђи, о њеној судбини и изборима које је чинила. Готово од почетних страна свог остварења показује како српска народна традиција, и у ширем смислу фолклор, јесу главне вредности које се, захваљујући јунакињиним бакама, уписују у њен културни идентитетски координатни систем. Почев од речи својеврсне бајалице којом бака покушава да излечи болест Ђурђиног пупка и стомака, преко правила за справљање боја за вуну од одређених биљака и њихових делова, до шаблона за ткање одеће и народних пословица, које су пратиле читав процес бојадисања и ткања урезајући се као важне поуке у девојчичину меморију, јасно је да на културни идентитет јунакиње утиче оно што је за заједницу изворно и што представља срж српске културе. Веома је упечатљив следећи одломак:

„И док је од бабе бојарице Данице из Жежевице у бојадисање уведена дању, у сунцу и трчању од црепа до бакрача, дотле је сироче Ђурђа од прабабе Насте из Доњег Дубца, у нити уведена у беле планинске ноћи. У полукрут, усред купе. Прабаба до бабе, баба до мајке, мајка до ћерке. И она једна и унука и праунука до све три – згугурене око разбоја, као чавке на сувој грани на врх каквог мрког косовског гумна.” (Филиповић, 2024, стр. 53)

У њему ауторка објашњава како се вредности једне заједнице преносе и уче унутар породице, те како трагање за идентитетом и његово очување зависе од памћења сваког појединца и способности да запамћено подели са другим. Он демонстрира да је у настајању културног идентитета значајан сусрет различитих генерација једне заједнице који омогућава очување интегритета одређених вредности (у овом случају то су традиционално бојадисање и ткање) и обезбеђује аутономност и аутентичност културе. Даљи ток приче сведочи о томе да се ове традицијске и културолошке нити настављају у обликовању Ђурђиног идентитета, да се на њима темељи даље усвајање вредности и да су оне референтна тачка у односу на коју се просуђује сваки следећи симбол културе са којим јунакиња настоји да се поистовети. Кулминативном тачком у том процесу изградње може се сматрати њена посета Лувру и сусрет са Ђокондом. Она у том тренутку не дозвољава да јој се идентитет неке друге културе усред све интензивније глобализације и нарастајућег тренда стварања монокултурног света наметне као пожељнији у односу на њен, нити да се повинује тенденцији која због појединих политичких и социјалних лобија даје предност једном обележју или групи обележја над другима, позивајући појединца да се идентификује са њима (Вајлер и Џозеф, 2002, стр. 366), него остаје доследна култури из које је потекла. Фрагмент из те епизоде:

„Нервозно идем контра смером. Одбијам да се стопим са Ђокондом. Вучем своје линије и паралеле – једне описују, друге причају приче. Правим сиже који мене палу, подиже, и враћа дому. Одједном, Ђокондин портрет, непомичних црта, страшне мекоте и смртне тане, тера напоље једно друго лице које ври, у мени. Симонида. Грачаничка. [...] Притиска ме сада Ђокондиним стаклом, буди ме, шапће како су различите лепоте међусобно повезане. Изоштрава, ослепљена, мој вид, ум и укус” (Филиповић, 2024, стр. 172),

указује на могућност да се унутар друге културе препозна паралела са сопственом, да се симбол једног времена и народа повеже са симболом другог и да се призна вредност и једном и другом. Индикативно је да јунакиња пред уметничким делом које је светски признато и цењено не заборавља своју културу, већ у њој тражи репрезента који би му био приближан. У њеној

свести појављује се фреска краљице Симониде из Манастира Грачаница, која се сматра једном од најимпозантнијих фресака српског средњовековног сликарства. Она не настоји да на било који начин пореди или самерава вредност двају уметничких дела, него стреми ка истицању предности у сагледавању Да Винчијеве слике, коју поседује захваљујући томе што долази из другачије културне средине. Стога Ђурђа нарочито наглашава да она у Мона Лизи може спознати уметнички слој значења који представници западних култура не могу уочити, будући да њихова заједница, за разлику од њене, не дели исте вредности и не вреднује исте квалитете:

„И опет, у том дану, између мене и Лизе, и свих тих знатижељних посетилаца рађала се нека нова нежност, словенска самилост коју Запад не познаје, нека мила потврда да је доиста цео живот путовање – у живот, у лице, изван лица које се види. И да постоји само један улазак и један излазак. У живот, и из нега. Само нам уметност пружа ту могућност бескрајног понављања, и враћања.” (Филиповић, 2024, стр. 170)

Тако Душица Филиповић у свој наратив о културним идентитетима и неминовним разликама, које су уз једнакост саставни механизам конституисања идентитета (Продовић Милојковић и Продовић, 2014, стр. 198), уводи и горућа питања односа Истока и Запада, представе различитости које међу њима постоје, као и дилеме поводом начина на који се Исток, а посебнице Балкан може одупрети хегемонској улози Запада и подређивању других култура својој (Todorova, 2006, стр. 43).

Посебну улогу у тој проблематизацији културолошких односа ауторка додељује својој јунакињи, која се усмерава на успостављање унутрашњих паралела између Мона Лизиног загонетног осмеха и недостајућих Симонидиних очију, проглашавајући их знаковитим националним симболом и упориштем за изградњу националног и културног идентитета. Како се вели на неколико места у роману, те очи пружају прилику Србима да појединачно, али и као заједница, доврше изградњу себе. Чин насиља извршен над уметничким делом, а самим тим и над читавом културном заједницом прилика је да се учврсти идентитет, да се испуне места личних, колективних и духовних празнина, баш као што то поручују следећи редови: „Стало ми је да видим тај покрет силника који утире очи у зиду. И оставља је ослепљену, недовршену, да бисмо се ми преко ње догледали, довршили. И довршавали. И то је једина истина која је потребна. И која је умесна” (Филиповић, 2024, стр. 173–174). На овом примеру из романа уочљиво је колико су нераскидиво повезани и испреплетени национални и културни идентитет, будући да једна заједница паралелно развија и одржава своје специфичне обичаје и традиције и ствара своје особене симболе и начине комуникације. Национални идентитет често

се гради кроз културне наративе и знамења, који славе историјске догађаје и личности, а ти исти догађаји и личности су неретко део уметничких и религијских представа, што доприноси конституисању једног динамичног идентитета који се постојано развија, чувајући суштинске елементе који дефинишу једну нацију и њену културну баштину (Smit, 2010). Чини се да је Душица Филиповић овим сегментима свог наратива желела да пошаље управо такву поруку о јединству националног и културног идентитета, која би кореспондирала са виђењем француског писца Амина Малуфа, израженом у фрагменту који следи: „Identitet se ne raspoređuje, on se ne deli ni na polovine ni na trećine, niti se razvrstava po pregradama. Ja nema više identiteta, ima jedan jedini, sačinjen od svih tih elemenata koji su ga oblikovali” (Maluf, 2016, стр. 8).

*„Жена у мени постаде човек” – о личном
и њоном идентитету у Метохијском сфумату*

У претходном делу рада обликована идеја о међусобном корелирању и прожимању различитих типова идентитета унутар једне особе, сигурно највише долази до изражаја у бројним научним расправама о личном идентитету. Почев од педесетих година минулог века, када је појам идентитета, захваљујући доминантности психоанализе, ушао у широку употребу у друштвеним наукама (Продовић Милојковић и Продовић, 2014, стр. 190), у средишту интердисциплинарног дијалога о личном идентитету перманентно су присутна питања односа више различитих идентитетских црта и карактеристика унутар једне особе. Наиме, како се идентитет обично дефинише стањем истоветности, односно истоветности неке ствари са самим собом, или као индивидуалност, односно личност (Продовић Милојковић и Продовић, 2014, стр. 186), намеће се дилема на који начин се једно ја може поистоветити са дијаметрално супротним стварима и како се та различита ја у њему „мире” у једно јединствено. Помало духовито, ову недоумицу Лерсен формулише питањем: „Зна ли свако ја које је ја или се понекад превари и види себе као ти или он” (Lersen, 2007, стр. 191), покушавајући да скрене пажњу на то колико је свачији лични идентитет сложен, јединствен, незаменљив, а опет и сличан са идентитетима других људи. Ту комплексност личног идентитета и његовог природног пратиоца, полног идентитета, Душица Филиповић је преточила у фиктивни свет књижевног дела, градећи лик своје јунакиње Ђурђе, мотивишући њене поступке и односе са другима, опризоравајући емоције и размишљања.

Од почетка романа желела је да нагласи да је Ђурђа карактеристична јунакиња, која се још од раног детињства издвајала својом одлучношћу и потребом да преиспитује све што види или јој се каже. Тако једна наизглед

безначајна епизода разговара ове, у том тренутку, шестогодишње јунакиње са баком осликава њену потребу за независношћу, за превазилажењем традиционално-патријархалне поданичке улоге жене, жене која служи. Из редова: „Понови. – Шта? – Сунцу косе плела, а Месецу дворе мела. – Зашто баба? – Зато. – Оћу, ако ми кажеш. – Не мора, дијете, све да се пита. Ни да се изрекне. Треба се послуша. – Оћу. Ал’ нећу да будем ничија слушкиња, баба” (Филиповић, 2024, стр. 18), примећује се жеља девојчице за знањем, за разумевањем света око себе, а не за пуким испуњавањем наређења без промишљања. Овај малени отисак из дела открива и да ће јунакиња бити оформљена као она која ће се суочавати са сукобом својих жеља и норми друштва, односно са кризом идентитета, коју Ерик Ериксон дефинише као интеракцију индивидуалног са социјалним, у смислу везе између жељених улога и интернализације културних норми (Ериксон, 2008).

На ту кризу посебно утичу, како то ненаметљиво сугерише приповедач, рана очева смрт, туга због губитка и осећање недостајуће фигуре оца. Ту тугу, која се манифестује као нервоза црева, Ђурђа је сублимирала у сан о гиздавом хероју народне традиције на коњу Витезу: „И сваки тужан сан за покојним оцем који јаше на Витезу о чијем улару висе две црвене кићанке с прапорцима, бива растргнут бабиним прстима што скупљају желуце струјама супротним оним што су посејале дрхтање у стомаку” (Филиповић, 2024, стр. 20). А потом и у бакину причу о метохијском грођу, које, како смо већ истакли у првом делу рада, постаје основа за конституисање не само њеног личног идентитета, већ и етничког, косовског идентитета. Од мањег утицаја на изградњу Ђурђиног ја нису ни околности одрастања са бакама и дедом, који је био затвореник у нацистичком логору, јер је она та која је морала да се суочи са њиховим траумама, да снажно понесе наслеђе својих предака, да препозна у себи једнакост са њима, али и да тежину њихових животних судбина схвати као жртву која јој је омогућила да живи живот какав жели. То приповедач и потцртава:

„Тај Ђурђин деда, сињи кукавац и војник Одред Ратне команде 870, из свог војничког шињела и крвавих цокула постојао је зато, како јој се сада чини, да она у лакованим овај свет пређе, док јој се небо на њиној цаклини огледа. И да га оно што није стигла, сада пита: Има ли још снега тамо, деда?” (Филиповић, 2024, стр. 69)

Овим редовима пружа се читаоцу својеврсно објашњење како су јунакињин идентитет, оно што она јесте, слобода, духовност и преданост остварењу животних циљева детерминисани пре свега дедином ратном жртвом.

Потоњи делови романа саопштавају пак да се њена спознаја хибридног личног и сложеног полног идентитета, као и права идентитетска криза,

дешавају у студентским данима које јунакиња проводи на Косову и Метохији. Ђурђа, склона интроспекцији и посезању за сећањима, урођена у књижевност и фиктивне светове српских класика, у Приштини постаје свесна на које начине се градио њен идентитет и прихвата да поистовети себе са различитим појавама, људима, особинама. То умножавање личног и полног идентитета које се дешава у двадесетим годинама, очекивано је не само због карактеристичног јунакињиног животног доба, већ и зато што су у периферним срединама, каква је јужна српска покрајина, „идентитети често померљиви и многоструки због лиминалне и спорне природе граница” (Wilson & Donnan, 1998, стр. 13). У таквим срединама израженији су догађаји-трансфери идентитета који омогућавају особи да мења свој идентитет (Милановић, 2019, стр. 36). За Ђурђу догађај-трансфер јесу немири, агресија над Србима и осећање надолазећег рата на Косову и Метохији, али и студирање књижевности, које прати јунакињина фасцинација литерарним светом Милоша Црњанског. У тим временима и околностима она излази из улоге нежне и крхке девојке, оне која пати и која чека неког да је заштити и у себи препознаје мушке црте. Индикативним местом у наративу могу се сматрати следеће реченице: „То је могла да преживи само жена мужевна, Амазонка, она која има дечачку лудост сливену у снагу младог рвача. Она која зна да успава ратника, да бди над том кожом у мирису барута. И дише, над мушкарцем, као олуја” (Филиповић, 2024, стр. 79). Оне разоткривају Ђурђу као муж-жену, као ону која преузима мушки идентитет, лудост и снагу, али и задржава нежност и потребу да смирује и кроти друге. Чињеница да само таква жена, хибридног полног идентитета, може да преживи деведесете године на Косову, много говори не само о јунакињи, већ и о средини у којој живи, а која неминовно обликује њене родне улоге.

Занимљиво је приметити да тај процес постајања муж-женом и прихватања другачијих улога прати и промена емоција и расположења. Ђурђа је повремено опхрвена тугом и изјашњава се као „тужно мушко” (Филиповић, 2024, стр. 78) које постоји како би разумело „хистерично и страшно женско” (Филиповић, 2024, стр. 78), а онда у другом тренутку постаје страсна жена, жена заљубљена, која се радује животу, будућности и плесу. Те промене емоција и ликова она објашњава променом околности и друштва у којем се налази, па тако у окружењу својих пријатеља и момка дозвољава себи да буде рањива, док у галерији слика, окружена албанским и српским војницима постаје борбена и снажна. У свим тим тренуцима неизвесности, опасности и страха снагу јој пружа идентификација са јунацима и јунакињама романа, приповедака и драма Милоша Црњанског. У њиховим животним судбинама, понашању и емоцијама она препознаје себе и то доноси олакшање у разумевању онога што јесте и у борби са изазовним спољашњим, друштвеним и политичким околностима.

Стога не чуди да јунакиња осећа како је само писац и стваралац тих ликова разуме, те се препушта идентификацији са њиме и дозвољава да он постане нека врста њеног другог ја. Она несвесно пореди околности у којима је он живео, сукобе у Европи којима је сведочио са онима које она проживљава на Косову и Метохији, његове сеобе из данашње Румуније у Аустрију, Пољску, Енглеску са својим сеобама из Чачка у различита насеља Приштине, Косово Поље, Београд и проглашава га својим учитељем живота. У поистовећивању са њиме лежи кључ за разумевање њеног полног, личног, културног и националног идентитета, јер, како јунакиња потцртава:

„у Њему је постојало све, сва динамика неопходна за литерарно и животно искуство: и лирско, и епско, и драмско. И нежност и сензуалност, и оштрина и мисаоност. [...] И вера и нација и идеологија. И једна жена, каква би и она могла постати, у наговештају, у будућности. [...] И сви облици мушког принципа, какве је прижељкивала и они какве никако не би волела ни да сретне, а камоли с њима да проживи свој век. [...] И све. Све.” (Филиповић, 2024, стр. 73–74)

Потоња поглавља романа, која доносе њено измештање са простора Косова и Метохије, назначавају још једну промену личног идентитета. Наиме, Ђурђа је удата жена, која ужива у благодетима породичног живота и која се поистовећује са идентитетом жене, мајке, хранитељке и заштитнице породице. Она са поносом истиче да је у тој фази свога живота спознала колико је слична својој мајци и својим бакама и колико су се њихов глас, понашање и навике утиснули у њено биће. Такође, акцентује да је као мајка петоро деце носилац посебног признања: „Грамата насловљена на моје име, име жене „која је родила и одгајила петоро деце” са потписом владике Теодосија, исписана је руком оца Илариона, игумана драганачког” (Филиповић, 2024, стр. 184). Она спаја све Ђурђине идентитете у један, јер удружује њену мајчинску и женску страну, њен идентитет хришћанског верника и човека окренутог религији, затим косовски идентитет, јер је додељена на Косову и Метохији, и за крај, драгачевски идентитет из којег је потекла. На тај начин се у роману још једном потврђује да су сви идентитети уједињени у једно ја, у једну динамичну структуру, која се стално трансформише, стиче нове особености и идентитетске црте, али и губи и одриче се неких старих, у сложеним процесима поистовећивања са једним и разликовања од других.

Закључак

Истраживање идентитетских равни у роману *Метихијски сфумайо* Душице Филиповић омогућило је вишеслојно и свеобухватно сагледавање начина на који се формира и преобликује идентитет појединца у савременом друштвеном и историјском контексту. Почев од националног, преко културног, до личног и полног идентитета, анализа је показала да је идентитет јунакиње Ђурђе тј. саме ауторке конституисан у динамичном односу између наслеђа, личног искуства и актуелног друштвено-политичког окружења. Њен косовски идентитет превасходно исходи из историјске и колективне одреднице „бити Србин/Српкиња”, а потом се обликује кроз личну, интимну повезаност са простором, људима и религијским кодом Метохије. Та повезаност је утемељена на наративима породичног наслеђа, религијским представама и лично доживљеним трансценденталним искуствима, чиме се национални идентитет уздиже изнад пуког идеолошког конструкта и добија дубоку егзистенцијалну димензију.

Слично томе, културни идентитет јунакиње се гради на основама српске традиције и наслеђа, али се истовремено развија у односу и у сусрету са другим културним системима. Упоредно сагледавање Симонидиних очију и Ђокондиног осмеха у роману постаје начин да се очува самосвојност у времену глобализације и културне хомогенизације. Душица Филиповић тако афирмише важност локалног у односу на културолошки универзално, показујући како појединац може и мора да пронађе своје место у свету полазећи од корена и културног искуства заједнице којој припада.

Истовремено, анализа личног и полног идентитета протагонисткиње нагласила је важност индивидуалне борбе за самопотврђивање, независност и целокупност личности у свету који јој често намеће супротне норме и очекивања. Њена трајна потреба да разуме, преиспитује и пружа отпор наметнутим улогама, као и њена унутрашња разапетост између жеља и обавеза, постају кључни моменти изградње интегрисаног ја. Њена полна и родна позиција, од девојчице која одбија да буде „послушна” до жене која на себе преузима улоге традиционално повезане са мушкарцем („жена у мени постаде човек”), представља метафору за непрестани напор изградње јединственог, аутентичног идентитета.

Због свега наведеног стиче се утисак да је тема овог истраживања значајна јер се бави сложеним процесом идентитетског обликовања у контексту савременог српског друштва, са посебним освртом на улогу књижевности у артикулацији појединачних и колективних искустава. Приказујући како на појединца утичу историјски наративи, религија, култура, политика и родне норме, Душица Филиповић је успела да понуди литерарни одраз стварности који је истовремено дубоко личан и колективно препознатљив. Такође,

резултати и увиди до којих се дошло у овом истраживању указују на снагу савремене књижевности не само да репрезентује, већ и да активно обликује идентитетске представе, нудећи простор за критичко преиспитивање и могућност изградње нових, оснажених идентитета.

Синтетизујући увиде, изречене у овом раду, можемо закључити да је *Мећохиски сфумато* знаковито књижевно остварење и важан документ о идентитетским промишљањима на раскршћу традиције и модерности, културе и политике, Истока и Запада, личног и колективног. Он потврђује да идентитет није статична категорија, већ жив процес који захтева трајно преиспитивање и храброст да се истраје у ономе што нас суштински одређује, како смо и настојали да акцентујемо у раду.

Извор

Филиповић, Д. (2024). *Мећохиски сфумато*. Нови Сад: Прометеј.

Литература

- Алексић, М. (2024, 27. август). Књига о КиМ, о Црњанском, о српском чуду, о породици, љубави, историји и вечном тренутку. *Косев инфо*. Преузето са: <https://kossev.info/ho-kosovsko-pomoravlje-promocija-knjige-metohijski-sfumato-kosovo-online-najnovije-vesti/>
- Вајлер Џозеф, Х. Х. (2002). *Устави Европје: „Има ли ново одело своја цара” и други есеји о европској интеграцији*. Београд: „Филип Вишњић”.
- Ериксон, Е. (2008). *Идентитет и животињи циклус*. Београд: Завод за уџбенике.
- Јефтимијевић Михајловић, М. (2024). Сан за вео – вео за пепео. Поетика сфумата као сликарско-литерарног поступка у роману *Мећофијски сфумато* Душице Филиповић. У: Д. Филиповић, *Мећохиски сфумато* (стр. 467–479). Нови Сад: Прометеј.
- Калер, Џ. (2009). *Теорија књижевности. Сасвим крајњак увод*. Београд: Службени гласник.
- Милановић, Ж. (2019). *Књижевности и идентитет: између њошчињености и слобде*. Београд: Службени гласник.
- Продовић Милојковић, Б. и Продовић, Б. (2014). Европски културни идентитет – како изаћи на крај са културном разноликошћу. *Култура њолиса*, XI (24), 183–199.
- Стојковић, Б. (1993). *Европски културни идентитет*. Ниш: Просвета.
- Хамовић, Д. (2011). Какав је однос српске књижевности и националног идентитета?. *Стангарт*. Преузето са: <http://www.standard.rs/dragan-hamovic-kakav-je-odnos-srpske-knjizev-nosti-inacionalnog-identiteta.html>
- Dejzings, G. (2005). *Religija i identitet na Kosovu*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Jenkins, R. (1996). *Social Identity*. London: Routledge.
- Konstantinović, Z. (1986). Od imagologije do istraživanja mentaliteta: o jednom značajnom kretanju u savremenoj metodološkoj misli. *Umjetnost riječi*, XXX (2), 137–142.
- Lersen, J. (2007). *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters*. New York – Amsterdam: Rodopi.

- Maluf, A. (2016). *Ubilački identiteti*. Beograd: Laguna.
- Smit, A. (2010). *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Todorova, M. (2006). *Imaginarni Balkan*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Wilson, T. & Donnan, H. (1998). Nation, State and Identity at International Borders. In: T. M. Wilson & H. Donnan (Eds.), *Border identities. Nation and State at International Frontiers* (pp. 1–30). London: Cambridge University.

Maša LJ. PETROVIĆ³

Institute for Serbian Culture Priština – Leposavić
Leposavić (Serbia)

Questions of Personal, Gender, National, and Cultural Identity in *Metohijski Sfumato* by Dušica Filipović

Summary

This work aims to explore how contemporary literary productions, such as Dušica Filipović's 2024 work *Metohijski sfumato* (*Metohija's Sfumato*), articulate personal, gender, national, and cultural identities. Through an analytical-synthetic approach to key passages, and grounded in the theoretical and methodological frameworks of cultural studies, gender studies, and affective narratology, the analysis reveals how the author constructs the identity of the protagonist, Đurđa, and portrays her emotional journey. The narrative highlights the significant ways in which historical and political contexts of Serbs in Pristina and the Kosovo Pomoravlje during the late twentieth century are woven into the story. Special attention is given to the development of Đurđa's personal and gender identity, focusing on her interactions with her mother and grandmothers, and the reinterpretation of familial trauma, including her father's death and her grandfather's incarceration in a Nazi camp. The narrative also underscores the role of language, literature, visual arts, and traditional crafts such as weaving and dyeing in crafting Đurđa's identity. Additionally, the text probes why Crnjanski is positioned as the protagonist's conversational partner amidst the unrest and war in Kosovo and Metohija in 1999, how she assimilates his and his characters' identities, the connections she shares with Mona Lisa and Simonida, and whether the ancestral crafts of weaving and dyeing influence her being and artistic expression.

Keywords: identity issues; the life of Serbs in Kosovo and Metohija; national and cultural identity; personal and gender identity; contemporary literature; Dušica Filipović; *Metohijski sfumato* (*Metohija's Sfumato*).

---

³ Година рођења: 1999.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82:316.73(082)

821.163.41:323.1(=163.41)(082)

ИСТОРИЈА, култура, идентитет : тематски зборник међународног значаја. Св. 3, Књижевност = History, culture, identity : thematic collection of papers of international significance. Vol. 3 = История, култура, идентичност : међународный тематический сборник. Вып. 3, Литература / [уредници свеске Небојша Лазић, Слађана Алексић, Ана Андрејевић]. – Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2025 (Краљево : Graficolor). – 397 стр. ; 24 cm

Тираж 300. – Радови на срп., енгл. и рус. језику. – Текст ћир. и лат. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-6349-213-4

а) Књижевност -- Идентитет -- Зборници б) Српска књижевност -- Мотиви -- Национални идентитет -- Зборници

COBISS.SR-ID 176615689